

وینهیی ره قیبی د کلاسیکا کوردی دا

عەلی عەبدوللا هەسنیانی

کارین وی تیکدانا د نافهرا ئەقینداران دا به، ههروهک
 قیرجیل د سروودا ئینایس دا باسی فامایی دکهت دهمن
 گۆتگۆتک دهرباره ی ئەقینی یا ئینایس و دیدویی
 به لافکرین.⁽¹⁾

ل دهف عه ره بان ژ ی ئەف که سایه تی یه هه بوویه
 و پشتی ئیسلامی ب نافیی «رقیب» هاتی یه نیاسین،
 دهرباره ی که سایه تی یا ره قیبان ئبن ئەبی حیجله (ابن

ل پشت هه ره ئەقینداره کی که سه ک یی هه ی پیکولی
 دکهت ئەقی خوشی و مرادی لی تیک بدهت و سه رین
 ریکا لی دگریت دا کو نه گه هیته خوشتقی یا خو و
 ئاسته نگا بو دروست دکهت ههروهک ئەقی که سی چ
 ئارمانجین دی نه بن بو ئەقی کاری.

هه ر د که فن دا گریک و رۆمانیان فه سادی ددا پال
 خوداوه نده کا ژن ب نافیی فاما Fama د گۆتن کو ئیک ژ

ٲهمه دٲٲ ٲانی

ٲامازه ب ره قیبه کی هاتی یه کرن:

نه مان ٲیدی ژ حالی که س خه به ردار

ژ ناگه ه دین ره قیبه ک شوٲ و غه ددار

وه کی شیر ی غه ران هاتی ب شمشیر

ب کین وه هم غه ضه ب گه ر هاته نه خچیر^(ٲ)

ب ره نکه کی گشتی دیده ٲان ل ده ٲ کلاسیکین کورد
مه رج نینه مرو ٲ بیت، ل ده ٲ ٲهمه دٲٲ ٲانی هه ر
ٲه ٲینداره کی هه بیت یٲ ب دوژمن و ره قیبه چ ژ مرو ٲان
یان ژ ٲه جنه یان بیت:

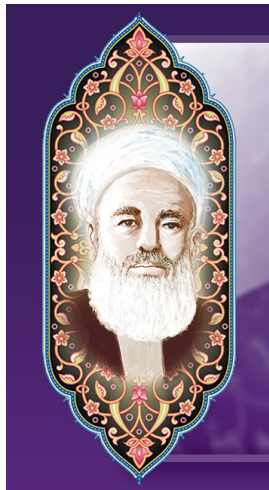
گه ر قسٲٲ موحبب و گه ر حه بین

ٲه لبه ته ب دوژمن و ره قیبن

هن دیو و هنه ک ژ وان په رینه

هنده ک د مونافق ٲاده مینه^(ٳ)

ژ به ر ٲه ٲٲٲ چهن دٲٲ ده ٲٲ مه لایٲ
جزیری دیٲٲٲ:

مه لا عه بدلفه تتاحٲٲ هه زرووی

ره قیبه د کلاسیکا کوردی دا:

د کلاسیکا کوردی دا په یٲا عه ره بی یا «ره قیبه» هاتی یه
بکارٲینان، هه ر چه نده به ران به ری وی ب (کوردی/فارسی)
په یٲا (دیده ٲان) ژ ی بکار ده ات و جار ان ل ده ٲ عه ره بان
ژ ی د گوٲٲٲ «دیدبان» هه ر وه ک؛ یه زیدیٲٲ حی میه ری
دیٲٲٲ:

أعبد الحارث الكندي ألاً

جعلت لإست أمك دیدبان^(ٴ)

به لٲٲ د ٲٲریا هه لبه ستان دا، ب تنٲٲ دٲٲ بینین په یٲا
«ره قیبه» بکار هاتی یه.

ناٲدار ترین که سٲٲ دیده ٲان د کلاسیک و فولکلورٲٲ
کوردی دا (به کوٲٲٲ عه وان) هه کو د داستانا مه ٲٲ ٲلان دا
ٲٲٲک ژ ٲه ندامٲٲن جٲاتا میرٲٲ بوٲانه، ٲهمه دٲٲ ٲانی د
داستانا (مه م و زین) ٲٲ ژ ی دا ب هویری وه سفا وی کری
یه کو ب ٲوٲٲٲ دیده ٲانی را دیبیت، د ناٲبه را مه م و زینٲٲ
خراب دکه ت و فه سادی یا وان ل ده ٲٲ میری دکه ت، د
ناساندنا که سایه تی یا وی دا ٲانی دیٲٲٲ:

ناٲٲٲ وی مونافقی به کر بوو

به لکی ژ به لووقیا به تر بوو

مه نناع و موزه بزه بین و ٲبلیس

خه دداع و خه به ره بزه زین و ته لیس

شاگردٲٲ شه ٲامه تا وی شه ٲتان

شه رمه نده ژ گو هتتا وی بو هتان

به د چه هره ژ په نگیٲٲ دیویٲٲ کابووس

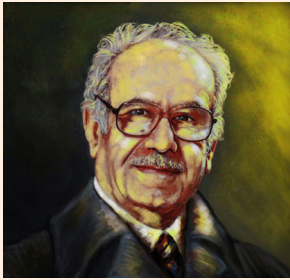
به د فعلٲٲ ستیزه کار و سالووس^(ٵ)

د داستانا (مه جنون و له یلا) یا فه تحی
(مه لا عه بدلفه تتاحٲٲ هه زرووی) ژ ی دا

مەلایق جزیری

هەزار موکریانى

شیخ عەبدولرەحمانى ئاقتەپى

ئالى

دەستى مە سەحەر گرت و برین سەیری حەبیبى
«فى الحال» رەقیبى ژ حەسەد لەرزە و تا گرت^(۱۰)

مامۆستا هەزار موکریانى رەقیبى دکهتە ئېلیس دەمى
حەسویدی ب ئادەم و حەوایی برى.^(۱۱)

ژبەرکو هەندەک جارەن رەقیب ئاماژەیه ب ئېلیسى و
ژبەر وى ژيانا ئەو د گەهینتە ئەفیندارى و ژيانا وى تال
دکەت دائیم نەفرەتان لى دکەت، مەلایى جزیرى دبیژت:

وہ سلا حەبیب من بوو نەسیب، مەلعوون رەقیب
رەنجوور بوو^(۱۲)

شیخ عەبدولرەحمانى ئاقتەپى دبیژت:

شا بوو ل من مەلعوون رەقیب، الصبر مفتاح الفرج^(۱۳)

ئەف دیاردە یا سەیرە کو ئېلیس ژ رەقیبان هژماربیت،
چونکی رەقیبى یى لایەنئ پۆزەتیش هەیه، دبیت ژى
ئەفئ قۆناغا تەسەوفئ لایەنەکئ پۆزەتیش داایتە
هەبوونا ئېلیسى ژبەر هندی ژ رەقیبان هەژمارکرینە.

د گەلەک هەلبەستین دى دا رەقیبى دویر ب(سەگ و
پیس و بئ دین و...) هاتى یە وەسفکرن هەروەک نالی
(مەلا خدرئ میکائیلی) دبیژت:

وہ حشیه لیمان لەبەر تەعنەى رەقیبى سەگ سیفەت^(۱۴)

عاشقئ دروست رى یا عشقئ گرتبیتە بەر رەقیبى ئەو
شیان نینە وى ب ئیخیت و فتنەیا رەقیبى یا لاوازه وى
ژ رى لنادەت ب تنئ ئاستەنگ و ئازارا دگەهینتئ، هەر
وہک جزیرى دبیژت:

من گو: گەلو ئەى دلروبا فتنای رەقیب فەیدە هەیه؟

گو: سووند ب حوسنا من کو نه! لى فعلئ شەیتانە غەرەز^(۱۵)

بەلئ هەردەم جزیرى بەرانبەر کریارین دیدەقانى یئ
ب خەم و لومەیه و نفرینا لئ دکەت.^(۱۶)

ژبەرکو دوژمنئ سەرەکی یئ رەقیبى کەسئ ئەفیندارە،

رەقیب ل سەر دوو لایەنان کاردکەت دا کو وئ ئەفینئ
لئ تیک بەدت. دچیتە دەف یاری و ب خرابى وەسفا
وى دکەت، دیسان دچیتە دەف غەیری وان دا کو وانا ژ
تیک دویر بکەت. دەربارەى وئ مەلایى جزیرى هیفی
دکەت یار گوھئ خو نەدەتە دیدەقانى و دیاردکەت هیز
و بریار یا وئ یە و پەیوەندى د دەستئ وئ دایە:

يار دىٰ حاكم بتن قهولئ ره قيبان گوھ نه کت
شاهئ مولکئ دل بهرى دئ فاعله ک موختار بت^(۱۷)
سهيد عليلئ فندي ديئرت:

خه مره قينه ک من هه بوو پور نازک و زيبا خيسال
ئه ز ژ وئ دوور بووم ب ته لبيسا ره قيبئ دين به تال^(۱۸)

لايه نئ گه ش يئ ديده فاني:

ديتنا ب سهر فه ژ بو که سايه تي يا ديده فاني وه سا بو
مه وينه دکهت که سه کئ خرابه، ئه فين دار وه سا دينت
و وه سا ره فتارئ دگه ل دکهت، به لئ د باتن دا کاکلکا
ئه گهرئ هه بوونا وي به رده و اميدانه ب عه شقئ، چينا بريت
بگه هنه ئيک، ئه گهر ئه فين دار ب گه هته مرادا خو (يا
ئهردي) و ئه و وينه يين ل ئهردي هاتينه چه زکرن، هينگئ
بابهت ب دو ماهيک هات، هينگئ سو حبهت ژ ئه سمانان
هاته برين (جوانيا ئه ستاتيک) و ما ل ئهردي د ناف
خوشيين دونيا يئ دا، هينگئ دقئت سو فئ ژ ته کيا خو ب
دهرکه فئيت بچيت کاره کئ دي بکهت.

ژ بهر ئه فئ چهندي ل دو ماهي يا داستانا مه م و زين
خاني ئه فئ هزري ب ري يا ديالوگه کئ د ناف به را به کر
و مه مي دا دده ته ديارکرن به کر بو وي ئه گهرئ ئه فان
کريارين خو شروقه دکهت ديئرتئ:

ئه ز گهر ب خه بهر ره قيبئ وان بووم

ليکن ب نه زهر چه بيبي وان بووم

من ئه و ژ دنئ ب پاشفه کيشان

موعتاد کرن ب دهر د و ئيشان^(۱۹)

له ورا مه لايئ جزيري ژي ب ئه فئ قسمه تن پازي يه و
خو راده ستي قه دهرئ کري يه:

محنه ت و جه ورا چه بيبي، قه هر و نازارا ره قيبئ

حه ق تنئ دا من غه ريبي، لي شوکور باخوي وه دايه^(۲۰)
سو فئ مفاي ژ دهر د و ئيشا و هه سته دينيت نه کو ژ
تيقلئ سهر فه يئ وينه يين جوانين مرو ف و بونه وهران ژ
به ر هندي جزيري گو تي يه:

حوسن و سو ر کو تونه يين جه زبه ل دل دت مه حبوب
مه ژ زولف و خه ت و خال و قه دي مه ييال چه حه ز؟

علمئ عشقئ بوت و لاتان ب ريوايه ت نابتن
قه دره ک ژ حال کو نه بت شوبهه تي هه ر قال چه حه ز؟^(۲۱)

راسته ره قيب يئ نه خو ش و کر يته ل بهر چافان ژ
سهر فه به لئ هه بوونا وي پئدقئ يه ژ بو وي تاقيرن
و راسته کرنا عشقئ و هاژوتنا وي به ره ف ب نارمانجا
سه ره کي.

ديده فان ل سي ده مي ن جودا:

نارمانجا ئه فين داري ئه وه ب گه هيته يارا خو نانکو د
ته سه وفئ دا ئيک گرتنا زاتي (ئه ز) و ئه فين داري يه، هاتنا
ره قيبئ د ناف به را زاتي ئه فين داري (ئه ز) و دل به ري دا.
د سي ده مي ن جودا را دهر باز ديت (به ري هاتنا وي،
پشتي هاتنا وي، ده مي دچيت)، به ري هاتنا وي ئه و
ده مه يه يئ کو هيژ دونيا نه هاتي يه ئافران دن ئه و
ده مي مرو ف گيان و هيژتا نه چوو ينه د قالبئ دونيه وي
يئ ئهردي دا، وي ده مي ئه فين دار يئ ب ديتنا ئه فينا خو
شاد بووي، ل ده ف مه لايئ جزيري ئه و ده م ده مي ديتنا
(حوسنا ئه زه ل) بوو له و ده مي جيهان هاتي يه ئافران دن
ديده فان په يدا بوو:

رووح و په واني من حبيب، ديسا ب ته لبيسا ره قيب

ره نجیده کر مسکين غه ري ب، ته رکا دلئ ئه حباب دا^(۲۲)

قوناغال دويش دا ده مي ژيکفه بوونئ يه ده مي دونيا
هاتي يه ئافران دن و ئه فين دار ژ ئه فينا خو دو يره کف تي

خانی دبیژت:

سەروا مە ب زەرزهنگ و هەزار عشوہ و مەش هات

عاشق کرن ئەحیا ل رەقیبان کو نەخوہش هات^(۲۰)

رەقیب د کلاسیکا کوردی دا وەها دیاردبیت وەک
 ھێمایەکی جوت و ینەیی دژیەک ھەیه، و ینەیهک ژێ
 یی بەرچافە کو ژ دەست و یتەم و بیزاریی دەیتە
 دیتن، و ینەیهکی دی یی فەشارتی و باتن ھەیه ھاریکار
 ل سەر بەردەوامبوونی و پیگیریکن ب پڕیازی، کلاسیکین
 کورد شیاینە ب جوانی و ھویری ئەفئی کەسایەتی یی د
 ھەلبەستین خۆ دا بدەنە کار لەورا یا پیدفئی بوو پۆلێ
 وی بدەینە دیارکن و خواندەفاییی دیوانین وان ئەفئی
 کەسایەتی یی ب دروستی ب نیاسن و لی تیبگەھن.

وی دەمی رەقیبی کارێ خۆ کر نایلیت ب گەھتە وئی
 دیدارا بەرئی و پڕگری یی لی دکەت دا وی ژ پئی یا وی
 لابدەت و کارنەکەت بەرەف وئی فە نەچیت، ژبەر ھندی
 خانی دئی بیژتە مە ھەر ژ پۆژا دەسپیکئی یا جیھانی
 رەقیب پەیدابوون :

پۆژا ئەوی حوب دا ھەبیان

ھنگی ئەوی بوغز دا رەقیبان^(۲۳)

قۆناغا چافەرێکری کو لی ب ھیقی و مرادن ئەوہ یا
 کو ل داھاتی وەکی بەرئی ب گەھنە وئی (ویسالی) یا
 تیدا جوانی یا بی سنوور ھاتی یە دیتن لەورا دئی بینی
 گەلەک جارن ئەف ھیقی یە وەک تشتەکی پویدای
 ھاتی یە و ینەکرن ھەر وەک جزیری دبیژت:

دەستێ مە سەحەر گرت و برین سەبرئی ھەبیئی

في الحال رەقیبی ژ ھەسەد لەرزە و تا گرت^(۲۴)

ژێدەر:

(1) <https://www.theoi.com/Daimon/Pheme.html>

(۲) شهاب الدین ابن ابی حجلە، دیوان الصبابة، دار الھلال
 بیروت ۱۹۸۹ م، ص ۱۵۶

(۳) ابن حزم الاندلسي، طوق الحمامة، المؤسسة العربية، بیروت
 ۱۹۸۷ م، ص ۱۶۷

(۴) عباس یوسف الحداد، العذل الديني والمعرفي في شعر
 الصوفي، دار الحوار، اللاذقية ۲۰۰۹ م، ص ۷۱

(۵) الحداد، ص ۶۴

(۶) أبو الفرج الاصفهاني، الأغاني، دار إحياء التراث العربي، بیروت
 ۱۹۹۴ م، ج ۱۸، ص ۱۸۹

(۷) ئەحمەدئی خانی، مەم و زین، بەرھەفکرن تەحسین
 ئیبراھیم دوسکی، سپیریژ، دھوک ۲۰۰۵، بپ ۱۶۸

(۸) مەلا مەدەلفە تەحیح زەرۆویی، دیوانا فەتھی، بەرھەفکرن
 تەحسین ئیبراھیم دوسکی، سپیریژ، دھوک ۲۰۱۲، بپ ۴۸

(۹) خانی، بپ ۱۵۹

(۱۰) مەلایێ جزیری، دیوانا مەلایێ جزیری، بەرھەفکرن
 تەحسین ئیبراھیم دوسکی، سپیریژ، دھوک ۲۰۰۵، بپ ۹۸

(۱۱) ھەژار موکریان، دیوانی عارفی رەبانی شیخ احمدی
 جزیری، سروش، تهران ۱۳۶۱ ف، بپ ۱۱۸

(۱۲) جزیری، بپ ۳۰۰

(۱۳) شیخ عەبدورەحمانن ئاقتەپی، دیوانی رووحی،
 لیکدانەوہی ھیمن عومەر خۆشناو، سوژان ۲۰۲۰، بپ ۵۰

(۱۴) مەلا خدرئی میکائیلی، دیوانی نالی، لیکدانەوہی مەلا
 عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم، سپهر، تهران ۱۳۶۴،
 بپ ۵۷۵

(۱۵) جزیری، بپ ۱۸۴

(۱۶) مجید ملک محمد الدوسکی، شعر التصوف بين الشيخ
 الجزيري وابن الفارض دراسة مقارنة، سپیریژ، دھوک ۲۰۱۶ م، ص ۸۵

(۱۷) جزیری، بپ ۹۵

(18) Helbestên Seyid Eliyê Fındiqi : <https://www.ber-namegeh.org/helbesten-seyid-eliye-findiqi/>

(۱۹) خانی، بپ ۳۳۵

(۲۰) جزیری، بپ ۲۶۹

(۲۱) جزیری، بپ ۱۶۹

(۲۲) جزیری، بپ ۴۰

(۲۳) خانی، بپ ۳۱۶

(۲۴) جزیری، بپ ۹۸

(۲۵) ئەحمەدئی خانی، دیوانا ئەحمەدئی خانی، بەرھەفکرن
 تەحسین ئیبراھیم دوسکی، سپیریژ، دھوک ۲۰۱۶، بپ ۲۰